

UITHANGBORDEN TE GENT (Vervolg)

II. GEVELSTENEN

Gevelstenen zijn ook uithangtekens, nauw aan de uithangborden verwant. De oude Gentse gevelstenen zijn rechthoekige reliëfs, meestal in zand- of witte natuursteen vervaardigd.

Oorspronkelijk metselde men ze als benaming of huismerk ter hoogte van de eerste of tweede verdieping, in de gevel van burger- en gildehuizen. (1) De zgn. "gedenkstenen" worden niet behandeld.

Bij de noorderburen werden heel wat meer gevelstenen geplaatst.

Volgens Schiltmeijer (2) zouden ze bij ons minder nodig geweest zijn, gezien het aantal patroonheiligen van beroepen en ambachten aangebracht boven de huisdeuren of in nissen op de straathoeken, hetgeen reeds voldoende mogelijkheid tot onderscheiden van huizen en straten bood.

We troffen hier nochtans nog verschillende van deze reliëfs aan, hetzij op oude gevels in de stadskern als in de collecties van het Museum voor Stenen Voorwerpen, waar we exemplaren zagen die tot de XVIde eeuw teruggingen.

Bloeitijd

Vanaf de 16de eeuw begon de bloeitijd der gevelstenen. Hier was die natuurlijk aan de opkomst der stenen gevels gebonden.

Door het enorme brandgevaar was er in 1540 te Gent een uitdrukkelijk verbod uitgevaardigd nog houten gevels op te trekken. In 1598 werd deze ordonnantie opnieuw afgekondigd !

Toen tijdens de regering van Albrecht en Isabella de materiële voorspoed verbeterde, stelden de schepenen alles in het werk om de houten gevels te laten slopen; vanaf 1612 werden subsidies verleend aan diegenen die hun huis in steen verbouwden. Op die manier had men hier in 1672 reeds meer dan twaalfhonderd huizen in steen laten bouwen en in 't begin van de 18de eeuw waren het er vele honderden. (3)

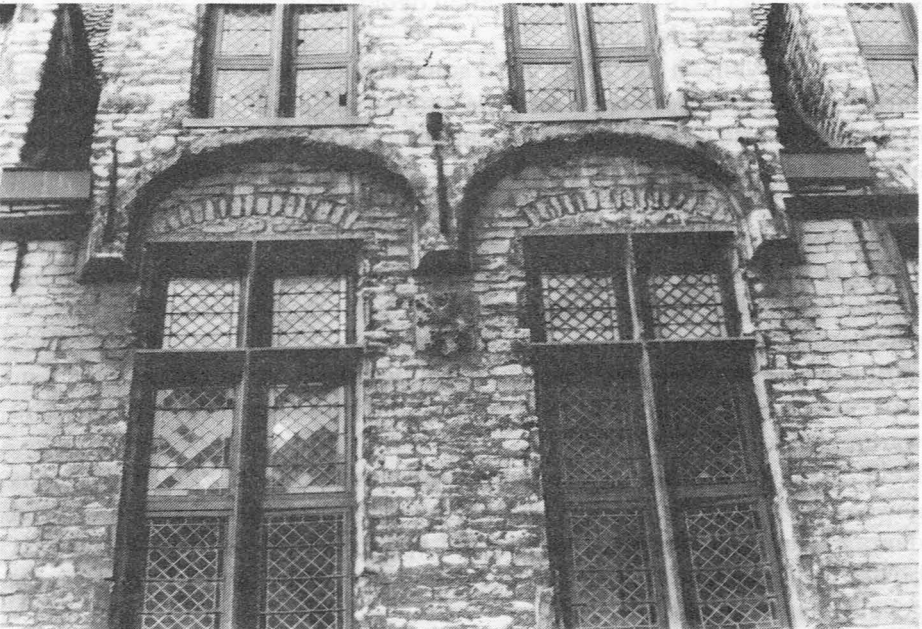
In de tweede helft van de 17de eeuw werden de gevels meer en meer versierd o.m. met beeldhouwde dolfinen, griffioenen, putti, vruchtenslingers en ook gevelstenen, o.m. cartouches waarop het bouwjaar in reliëf stond afgebeeld. (4) Enkele "cyraetsnijders van steenen ghevels" die toen te Gent werkzaam waren, zijn bekend, o.a. de Baudes uit 's Gravenbrakel, de Matthyssens en de van der Lindens uit Gent. De laatsten waren steenhouwers van vader op zoon. Op de gevel van hun huis op de Ketelvest beitelde een van hen het reliëf der "Vier Gekroonden".

Na 1750 werden minder gevelstenen aangebracht.

Tegenwoordig blijken ze weer in trek te komen maar de meeste exemplaren zijn uitsluitend decoratief bedoeld en daarenboven industrieel vervaardigd.

Grauwpoort. De drie Sleutels.

Hoogpoort 33. Samsonhuis. Schild met leeuw.

Geschiedenis

In 1871 beschreef Heinrich Jordan een reliëf “Ad Sorores IIII” (bij de vier zusters) uit het Museum voor Oudheden te Berlijn. (5)

Hij veronderstelde dat de gevelsteen een voorstelling van de (waardin) Flora was, de godin der zinnelijke vreugden, die zich als vierde zuster aanpreeft. Dat reliëf versierde waarschijnlijk een Romeins bordeel. Ook de “hospitia” of logementen hadden dergelijke herkenningstekens. In Rome was het de gewoonte het huis naar het beeldhouwwerk te noemen dat daaraan bevestigd was. “Ad Sorores IIII” wees wellicht én op het huis, én op de straat waarin het gebouw stond.

In Herculaneum en in Pompeï werden talrijke terracotta en stenen uithangtekens met figuratieve afbeeldingen teruggevonden. Ze werden boven het open winkelfront aan pilasters of pijlers vastgehecht. (6)

Bij onze gevelstenen kan men, uit afmetingen en afwerking, de ouderdom daarvan doorgaans aflezen. De oudste waren klein en eenvoudig tenzij ze waren voorbestemd voor gildehuizen. Ze waren overwegend rechthoekig. In de 17de en de 18de eeuw namen de randversieringen toe. (7)

Meerdere gevelstenen waren bij ons gepolychromeerd; sommige dragen daar nog de sporen van.

Uitzicht

Gevelstenen zijn hoofdzakelijk figuratief. Trokken de uithangborden de aandacht op het bedrijf, de gevelstenen deden dat voor het burgershuis of de verzamelruimte der gilden.

Onder- of bovenaan het reliëf werd soms de benaming ingekerfd. Eigenaardig genoeg was deze tekst dikwijls minder verzorgd dan het beeldwerk. Misschien achtte de artiest de tekst van minder belang of werd deze er later aan toegevoegd.

Behandelde thema's

Bij de gevelstenen komen bijna dezelfde motieven voor als bij de uithangborden wapenkunde, godsdienst en de uitbeelding van planten- en dierenrijk waren bronnen waaruit men doorgaans putte. Doch heel belangrijk was natuurlijk de symbolische afbeelding van beroepen, ambachten en gilden. Ook waren er gevelstenen die uitsluitend met teksten of met (bouw)data waren gevuld.

Reliëfs waarop mythologische personages voorkwamen, zijn er eveneens geweest. De renaissance, het humanisme en de rederijkerskamers waren daaraan niet vreemd. Doch het aantal overgebleven voorbeelden is niet bijster groot. Tijdens het slopen of heropbouwen van gevels zijn zeer veel gevelstenen vernield.

We hopen maar dat de nog bestaande oude gevelstenen in de toekomst een beter lot is beschoren.

Kleine Vismarkt 4-6 en 8. Tgroen Cruys en Tgauden Hant.

Beschrijving van enkele gevelstenen

Onder de nog bestaande Gentse gevelstenen troffen we een aantal exemplaren die op invloed van de HERALDIEK wijzen.

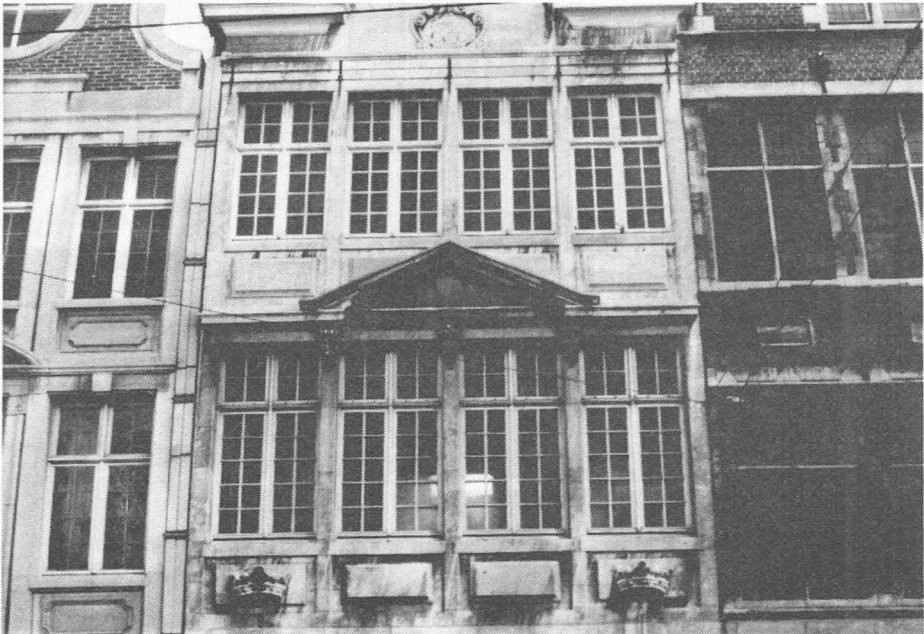
Enkele zijn uiteraard schildvormig, andere vertonen een heraldische opstelling van de voorgestelde objecten of ontleenden aan de wapenkunde : kronen, leeuw, de Maagd van Gent enz. of kleuren : rood, groen, goud...

De 18de-eeuwse gevelsteen "De drie Sleutels", versierd met de attributen van de brouwersgilde, op een gevel aan de *Grauwpoort* en de *Tichelrei*, was het kenteken van een brouwerij met die naam. In het gildeboek van de pijnders (1494) vinden we "Inden sleutelle over de scaepbrugghen" en in het Politye boeck van J. Billet (1663) is er ook spraak over het "Sleutelken" bij dezelfde brug. A. Van Werveke schrijft dat door deze brouwerij de oorspronkelijke benaming "Schaapbrug" in "Sleutelkensbrug" veranderde. (8)

Aan de gevel van het in 1481 in Brabantse gotiek opgetrokken Samsonhuis in de *Hoogpoort* zit een schildvormige steen waarop een leeuw staat afgebeeld. Dat gebouw was oorspronkelijk het ambachtsgebouw der goudsmeden. In 1614 werden er op de *Kleine Vismarkt* twee huizen naast elkaar gebouwd, "Tgouden Hant" en "Tgroen Cruys". (9)

De reliëfs werden in 1890, op last van de eigenaars, door beeldhouwer Pauwels hersteld. (10)

De gevelsteen van "Tgroen Cruys" is onherkenbaar weggesleten.

Korte Munt. Twee Kronen.

Tijdens een nogal recente restauratie aan een gebouw op de *Korte Munt* dat van 1728 dateerde, werden twee afzonderlijke kronengevelstenen geplaatst.

NOTEN

- (1) Alings, H.W., Gevelsteen. Winkler Prins Encyclopedie, Amsterdam, 1950, p. 478-481.
- (2) Schiltmeijer, J.R., De gevelstenen spreken, Amsterdam, z.d., p. 93.
- (3) Van der Haeghen, V. en Heins, A., Oude Gentse gevels, Gent, 1907, p. 4-5.
- (4) Deruelle, M.I.J., Vlaamsche Kunst, Gent, 1942, p. 113.
- (5) Jordan, H., Über römische Aushängeschilder, Berlin, 1871, p. 65-79.
- (6) Schiltmeijer, J.R., op. cit., p. 47-48.
- (7) Idem, op. cit., p. 80.
- (8) Van Werveke, A., Volksbelang, 10 oktober 1901.
- (9) In 1697 woonde er de Gentse drukker Joannes Eton.
Drukker Michiel de Goessin werkte er omstreeks 1755.
- (10) Van Werveke, A., Volksbelang, 4 oktober 1890.

Lode HOSTE
(*t Vervolgt)

HET VERDWENEN HUIS "DE SLEUTEL" OP DE ZANDBERG

ERRATUM. Mogen wij aan onze lezers vragen de volgende correctie te willen aanbrenge(n) ?

Op p. 25 (Gh.T. 1988 - Nr. 1) zou op de laatste regel van het artikel de verwijzing (2) moeten veranderd worden in (21) en (afb. 10) in (afb. 11).